

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

Bahar/Spring, 2023, 10 (1), 380-406

DİN ve TEKNOLOJİ ETKİLEŞİMİNDE YAPAY ZEKA ve TRANSHÜMANİZM'E
YAKLAŞIMLAR

Artificial Intelligence and Transhumanism Approaches in the Interaction of Religion
and Technology

Ali Kemal ACAR

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Orcid: 0000-0001-7011-5864, racalamelika@hotmail.com.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi / Received:	17.03.2023
Kabul Tarihi / Accepted:	22.06.2023
Yayın Tarihi / Published:	30.06.2023
Cilt / Volume:	10
Sayı / Issue:	1
Sayfa / Pages:	380-406

Atıf / Cite as: Acar, Ali Kemal. "Din ve Teknoloji Etkileşiminde Yapay Zeka ve Transhümanizm'e Yaklaşımlar" (Artificial Intelligence and Transhumanism Approaches in the Interaction of Religion and Technology). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 10/1 (2023), 380-406. DOI: 10.17859/pauifd.1267034

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

Finansal Destek / Grant Support: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 10 (1) 2023: 380-406
**DİN ve TEKNOLOJİ ETKİLEŞİMİNDE YAPAY ZEKA ve TRANSHÜMANİZM'E
YAKLAŞIMLAR***

Ali Kemal Acar**

Öz

Yapay zekanın önemli bir değişimi başlatacağı kabul gören bir yaklaşımdır. Kültürleri, değerleri, talepleri, ihtiyaçları muhtemeldir ki hayatın tamamını derinden etkileyecek bir rol üstlenebilecektir. Transhümanizm ise teknolojiden aldığı güçle, evrimin devamını sağlayarak üst insanın inşa edilme iddiasıdır. Çalışmada teknoloji algıları yapay zeka özelinde belirlenmeye ve değerlendirmeye çalışılmıştır. Değişken yapısıyla teknolojinin, sabiteler barındıran din ile ilişkisi ve dine rağmen teknoloji olarak ifade edilebilecek Transhümanizm düşüncesi ele alınmıştır. Teknolojiye yaklaşımlar fazlaca olsa da karamsar ve itidalli yaklaşımların ağırlık kazandığı belirlenmiştir. Gelecek algısının distopyalar etrafında olumsuz şekillendiği belirtilebilir. Teknolojik gelişmeleri kısa vadede mübalağa etmeyen, uzun vadede ise küçümsemeyen bir mihengin önemli olduğu belirtilmelidir. Teknolojik gelişmeler dinin lehinde ya da aleyhinde kullanılagelmiştir. Bugün ve yarın için de bu kuralın işleyeceği kestirilebilir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi ile veriler elde edilmiştir. Bu veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Karşılaştırma, değerlendirme, varsayım ve yorumlara gidilerek düşünce ve fikirler, eldeki veriler çerçevesinde araştırılmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din ve Teknoloji, Yapay Zeka, Transhümanizm, Distopya, Gelecek.

**Artificial Intelligence and Transhumanism Approaches in the Interaction of
Religion and Technology**

Abstract

It is considered as an accepted approach that artificial intelligence will initiate a significant change. Artificial intelligence cultures, values, demands and needs will likely play a role in profoundly affecting all of life. Transhumanism, on the other hand, is the claim to construct a superhuman phenomenon by ensuring the continuation of evolution with the power it receives from technology. Although there are many approaches to technology, it has been determined that pessimistic and restrained approaches gain weight. It should not be forgotten that a cornerstone that does not exaggerate technological developments in the short term and does not underestimate in the long term is important. Technological developments have been used for or against religion. Qualitative research method was used in the research. The data were obtained by document review. These data were subjected to content analysis.

Keywords: Religion and Technology, Artificial Intelligence, Transhumanism, Dystopia, Future.

Structured Abstract

---

* Yazar makalede Etik Kurul İzni gerektirecek bir durum bulunmadığını beyan etmiştir.
** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Orcid: 0000-0001-7011-5864, racamelika@hotmail.com.

It is an accepted approach that artificial intelligence will initiate a significant change. Their culture, values, demands and needs are likely to take on a role that will deeply affect the whole of life. In the literature, it can be seen that the studies on the subject have increased in the last few years. Transhumanism, on the other hand, is the claim of constructing the superhuman by ensuring the continuation of evolution with the power it receives from technology. The improvement of the human body with developing technologies can be considered as a support provided by artificial intelligence. Technology perceptions were evaluated in terms of artificial intelligence in the study. The relationship between technology with its variable structure and religion, which has constants, and the idea of transhumanism, which can be expressed as technology despite religion, are discussed. Although there are many approaches to technology, it has been determined that pessimistic and restrained approaches gain weight. It can be stated that the perception of the future is negatively shaped by dystopias. It is considered that it will be useful to determine a perspective without ignoring today's opportunities and realities beyond the perceptions created on artificial intelligence and Transhumanism. Future predictions are just a guess of estimations. Life does not progress linearly; it presents a chaotic structure. It should be noted that we need a touchstone that does not exaggerate technological developments in the short term and does not underestimate them in the long term is important. Technological developments have been used for or against religion. It can be predicted that this rule will also work for today and tomorrow. A qualitative research method was used in the study. Data were obtained by document review. These data were subjected to content analysis. By making comparisons, evaluations, assumptions and comments; thoughts, and ideas were tried to be researched and understood within the framework of the available data. Artificial intelligence appears as the central concept of cutting-edge technologies. In the literature, it can be seen that the studies on the subject have increased in the last few years. It is an accepted approach that artificial intelligence will initiate a significant change. Culture, values, demands, and needs are likely to take on a role that will deeply affect the whole of life. Developments, including artificial intelligence, are also called scientific and technical revolutions. It can be considered as a phenomena that affect life deeply and develop civilization, such as the steam and electric revolutions. In this respect, the future is more intriguing than the past and present in the timeline. Transhumanism, on the other hand, is the claim of constructing the superhuman by ensuring the continuation of evolution with the power it receives from technology. It is the improvement of the human body with the developed technologies and its support with artificial intelligence. It is aimed to reach immortality by transferring consciousness to the produced bodies. Thus, people will gain physical and cognitive abilities, and get rid of human traits such as disease, pain, aging and death. Ultimately, man will be endowed with divine attributes. Technology affects the future as well as the present at the level of perception. There are positive or negative predictions about the future. The concepts of utopia or dystopia are frequently used in the literature. In the context of the future of technology, different perspectives are developed for the future of human beings. While utopia creates an alternative to the existing but undesirable, dystopia can be evaluated as emphasizing the existing negativities, their possible dimensions and exaggeration. It should be noted that when it is associated with technology, the future is generally predicted negatively and dystopias are more common. Although technology corresponds to change, constitutes an important aspect of life and even creates its own set of values, it has a place in the integrity of life. It is a structure that can be seen more as a tool, and although it may have an implicit purpose, it does not suffice for the integrity of life. There has also been a need for constants to make life livable. Religion, morality and law are important phenomena in this respect. Although these phenomena have changed, they have made sense for humanity with their constants. Throughout history, arguments have been developed for or against religion and God. Technological developments that enabled

progress in issues such as improving living conditions, combating diseases, increasing productivity in agriculture and animal husbandry were desired to be used in the attack against religion and values. Moreover, if there was a human profile who struggled with the gods in the past, if the developments in science and technology were won against a religious phenomenon, if the human being was accepted as the measure of everything, if the mind was the touchstone of everything, if the human wanted to create constant phenomena himself/herself, at least the cultural codes would reveal a worldview within this framework. All the actions put forward by this worldview will also be affected by this cultural code.

GİRİŞ

Çalışmanın amacı transhümanizm, yapay zeka vb. teknoloji ve yaklaşımlarla geleceğe dair çizilen senaryoları anlama ve değerlendirme çabasıdır.¹ Son teknolojilerle ilgili merkezi kavram; yapay zeka görünmektedir. Literatürde konuyla ilgili çalışmaların son birkaç yılda arttığı görülebilmektedir.² Yapay zekanın önemli bir değişimi başlatacağı kabul gören bir yaklaşımdır. Kültürleri, değerleri, talepleri, ihtiyaçları muhtemeldir ki hayatın tamamını derinden etkileyecek bir rol üstlenecektir.³ Yapay zekanın da içinde bulunduğu gelişmeler, bilimsel ve teknik devrim olarak da nitelenmektedir. Buhar devrimi ve elektrik devrimi gibi hayatı derinden etkileyen, uygarlığı geliştiren hususlar olarak görülebilmektedir.⁴ Bu bakımdan zaman dizisinde geçmiş ve bugünden çok gelecek merak edilmektedir.⁵

Transhümanizm ise teknolojiden aldığı güçle, evrimin devamını sağlayarak üst insanın inşa edilme iddiasıdır. Geliştirilen teknolojiler ile insan bedeninin iyileştirilmesi, yapay zeka ile desteklenmesidir. Üretilen bedenlere bilincin de

-
- 1 Konu çerçevesinde birçok kavramın üretildiği de görülebilmektedir. Metehuman, Human 2.0, Makine Dönemi.
  - 2 Din ve teknoloji alanındaki örneklerden bazıları için bkz. Muhammed Kızılgeçit – Murat Çinici, “Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Yapay Sinir Ağları Yöntemiyle Bireylerin Dini Başa Çıkma Düzeylerinin Tahmini”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 54 (2020), 45-65; Muhammed Kızılgeçit – Murat Çinici, “Religiosity Prediction by Gender with Artificial Intelligence in 2020-2025 in Turkey”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 56 (2021)283-307; Yıldırım Sipahi, “Bir Sempozyumun Ardından: Uluslararası Sempozyum İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Açısından Yapay Zeka”, *Makû İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2022), 140-151; Muhammed Kızılgeçit – Murat Çinici, “Yapay Zeka ile Dindarlığın Tahmini”, *Yapay Zekâ, Transhümanizm, Posthümanizm ve Din Uluslararası Sempozyum Bildiri Özet ve Tam Metin Kitabı*, ed. Muhammed Kızılgeçit vd. (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2021), 99-108.
  - 3 Sıla Kozacıoğlu, *Toplum 5.0 ve Yapay Zekâ Bağlamında Gerçekleşen Toplumsal Dönüşümün Sosyolojik Analizi* (Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 124.
  - 4 Hatice Keleş, “Tıpta Yapay Zeka Uygulamaları”, *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 24/3 (2022), 604-613, 610.
  - 5 Büşra Ayan, “Yeni Bir Veri Kaynağı Olarak Google Trends: Gelecek Yönelimi Endeksi İle İlgili Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi* 4/1 (2020), 61-78, 73.

aktarılarak ölümsüzlüğe erişilmesi amaçlanmaktadır.⁶ Böylece insanlar fiziksel ve bilişsel yetenekler kazanacaklar, hastalık, acı, yaşlanma ve ölüm gibi insani özelliklerden kurtulacaktır. Nihayetinde insan, tanrısal özelliklerle donatılacaktır.⁷

Teknoloji bugünü olduğu kadar geleceği de algı düzeyinde etkilemektedir. Geleceğe dair olumlu ya da olumsuz öngörüler bulunmaktadır. Literatürde ütopya ya da distopya kavramları sıklıkla kullanılmaktadır. Teknolojinin geleceği bağlamında insanın geleceğine de farklı bakışlar geliştirilmektedir. Ütopya var olan ama istenmeyene alternatif oluştururken distopya var olan olumsuzlukların vurgulanması, varabileceği boyutları ve abartılması olarak değerlendirilebilir.⁸ Teknoloji ile ilişkilendirildiğinde genel olarak geleceğin olumsuz öngörüldüğü, distopyaların daha fazla olduğu belirtilmelidir.

Teknoloji her ne kadar değişime karşılık gelse, hayatın önemli bir yönünü teşkil etse ve hatta kendi değerler dizisini oluştursa da hayatın bütünlüğü içinde bir yer tutmaktadır. Daha çok araç olarak görülebilecek, mündemiç bir amacı olabilse de hayatın bütünlüğüne kifayet etmeyecek bir yapıdadır. Hayatın yaşanabilir kılınması için sabitelere de ihtiyaç varolagelmıştır. Din, ahlak ve hukuk bu yönüyle önem arz eden kurumlardır. Bu kurumlar değişime uğrasa da sabiteleriyle insanlık için anlam ifade etmişlerdir. Tarih boyunca din ve tanrı leh ya da aleyhinde argümanlar geliştirilmiştir. Hayat koşullarının iyileştirilmesi, hastalıklarla mücadele, tarım ve hayvancılıkta verim artışı gibi konularda ilerlemeyi sağlayan teknolojik gelişmeler din ve değerlere karşı taarruzda kullanılmak istenebilmiştir. Üstelik geçmişte tanrılarla mücadele eden bir insan profili varlık göstermişse, bilim ve teknolojideki gelişmeler dinî bir kuruma karşı kazanılmışsa, insan herşeyin ölçüsü, akıl herşeyin mihengi kabul edilmişse, sabite kurumları da insan kendisi oluşturmak istemişse, en azından kültürel kodlar bu çerçevede bir dünya görüşü ortaya koyacaktır. Bu dünya görüşü ile ortaya konan tüm yapıp etmeler de bu kültürel koddan etkilenecektir. Tabiatıyla buna uymayan tüm sabiteler dışlanacak, yerine yenileri ikame edilmeye çalışılacaktır. Konumuz çerçevesinde teknolojinin insana üst düzeyde özgüven verdiği belirtilebilir. Pozitivizmin altın çağında bilim ve teknolojideki gelişmelerin kazandırdığı özgüvenle dine ihtiyaç kalmadığı vurgusu bu bakımdan öne çıkmış, bilim camiasında da ağırlıklı bir yer edinebilmiştir. Çünkü yaklaşımlar bugün de devam ettirilmek istenmektedir. Muhtemeldir ki gelecekte de varlığını sürdürecektir. Teknoloji, dinin argümanlarını ispat için kullanılabildiği gibi karşısında yer alarak argümanlar geliştirmeye de elverişli görünmektedir.

Çalışmada ilk olarak yapay zeka özelinde teknolojik gelişmelere yaklaşımlar ele alınmıştır. Ütopya ve distopya olarak da ifade bulan gelecek öngörülleri

⁶ Aysel Demir, "Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Bağlamında Trans-hümanizm", *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology* 9/31 (2018), 95-104, 102.

⁷ Beşir Aydın, "Transhümanizm: İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü", *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi* 7/2 (2022), 127-129, 129.

⁸ Enver Sinan Malkoç, "Ütopyalardan Gerçeklere, Gerçeklerden Distopyalara", *Sosyologca* 21 (2021), 145-154, 154.

değerlendirilmeye çalışılmıştır. İkinci olarak sabite kurumu olarak din, ahlak ve hukukun teknolojiyle etkileşimi üzerinde durulmuştur. Burada özellikle transhümanizm yaklaşımı merkeze alınmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi ile veriler elde edilmiştir. Bu veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Karşılaştırma, değerlendirme, varsayım ve yorumlara gidilerek düşünce ve fikirler, eldeki veriler çerçevesinde araştırılmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır.

1. Yeni Teknolojilere Yaklaşımlar

Teknolojik gelişmeler heyecan verici, yeni bir inşa ve nefes alma süreci, daha iyi hayata götürecek bir araç olarak ele alınmaktadır. Distopik yaklaşımlarda ise “yüksek teknoloji alçak yaşam” algıları görülebilmektedir. Bu yönüyle yaklaşımları anlamak ve kavramak önem arz etmektedir. Bu tür ileri teknolojilerin kısa vadede abartıldığı, uzun vadede ise hafife alındığı yargısı önemli görünmektedir. Yapay zekaya dair literatürde iki yaklaşımın öne çıktığı değerlendirilebilir. İlki olumsuzdur. Teknolojinin kaos ortamı oluşturacağı, bilinmezliklere kapı aralayacağı ve insanın yararına olmayacağına dairdir. Diğeri ise yeni teknolojilerde de karar mekanizmasında insanın olacağı, insanın vereceği kararlardan vareste bir durum olmayacağı öngörüsüdür.

1.1. Teknoloji Kaos Ortamı Yaratacaktır

Bilimin iddiası kesin bilgiye ulaşmak iken geleceğin teknolojileri üretim, işsizlik, sağlık, veri güvenliği gibi konularda belirsizliklere kapı aralamaktadır.⁹ Kaldı ki teknolojinin günümüzde bile insanları esir aldığı değerlendirilmektedir. Ekran bağımlısı çocuklar, gece geç saatlere kadar meşgul eden oyun ya da uygulamalar, arkadaş meclislerinde telefonlarla kendi dünyasında yaşayan bireylerin varlığından rahatlıkla söz edilebilir.¹⁰

Geleceğin teknolojilerine dair olumsuz ve kaygılı bir yaklaşım söz konusudur. Üniversite öğrencileri arasında orta düzeyde bir kaygı düzeyi hâkimken¹¹, insanlığın sonunu teknolojinin getireceği inancıyla yapay zekanın yaygınlık kazanmasını istemeyen görüşler de bulunmaktadır.¹² Yapay zekanın tehlike yaratacağı ya da hayatı kolaylaştıracağı ikilemi yapılan araştırmalarda genel bir kanı olarak var

⁹ İrem Yakın, *Yapay Zekâ ve Geleceğin Toplumu: Bilimkurgu Sineması Üzerinden Bir Yakın Gelecek Tasavvuru* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 90.

¹⁰ Seçkin Sunal, “Yapay Zekâ, Büyük Veri ve Otomasyon: Mevcut Durum, Beklentiler ve Olanaklar”, *Madde Diyalektik ve Toplum* 5/2 (2022), 147-155, 154.

¹¹ Nazife Burcu Takıl vd., “Farklı Meslek Grubu Adaylarının Yapay Zekâ Teknolojisine Yönelik Kaygı Seviyesinin İncelenmesi”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25/48 (2022), 343-353, 352.

¹² İrem Yeniceler Kortak, “Yapay Zekâ ve Haber İlişkinine Kullanıcı Gözünden Bakmak: Sosyal Medyada Robot Haber Spikerlerine Gelen Yorumların İncelenmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 32/2 (2022), 699-710, 709.

görülmektedir.¹³ Teknolojiye yönelik yaklaşımda aşinalığın etkili olduğu görülebilmektedir. İnsanlar; haber spikeri, araç sürücüsü, robot öğretici gibi hususlara olumlu yaklaşmaktadırlar. Ülke yönetiminde etkin olma, vatandaşlık hakkı, küçük çocuk bakıcılığı gibi konularda ise robotların tehlikeler arz edebileceğini değerlendirmektedirler. Bu yönüyle var olan toplumsal düzen ve yasaların bozulmasının istenmediği görülebilmektedir.¹⁴

Geleceğin kötü olacağına dair yaklaşımların arka planında algıların olduğu belirtilebilir.¹⁵ Bu yönüyle yapay zekada hayat aranmakta, bu nesneye insani görünüş verilerek anlam sapsmaları, algı yönlendirmeleri de yapılabilmektedir.¹⁶ Geleceğe dair filmlerin de bu algıda payı olduğu düşünülebilir. Bu filmleri, kötü senaryolara karşı bir uyarı olarak okumak mümkündür.¹⁷ Filmler ile teknolojinin hâkimiyetindeki dünyaya adapte olmak için insan psikolojisinin hazırlandığı da belirtilebilir.¹⁸ Filmlerde varsayıldığı halde bugün için mümkün görünmeyen yeniliklerin deneniş olması etkileyciliği bakımından önemi haizdir.¹⁹ Yapay zeka filmlerindeki korku oluşturan unsurlardan biri; yorulmayan ve hiçbir şeye ihtiyacı olmayan robotların, insanları iş hayatında önemsizleştirdiğidir.²⁰ Bilim kurgu yönüyle oluşturulan mükemmel hayatlar, ütöpic bir gelecek hayali oluştursa da köle ticaretinden de kötü bir döneme evrilmesi ihtimali yadsınmayacak bir durum gözükmektedir.²¹ Bu tarz filmlerde insanlar, teknoloji sayesinde yaşamakta, onun yüzünden ölmekte ama teknolojiden de vazgeçmemektedirler. Bilincin bilgisayara aktarımı gibi ileri iddiaların da bu filmlerde mümkün kılındığı görülmektedir.²² Geleceği ütopyaların

¹³ Merve Bozkurt, *Büyük Veri ve Yapay Zekânın Küresel Markalar Tarafından Kullanılması: Dataizm Multimedya Çalışması* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 92.

¹⁴ Kozacıoğlu, *Toplum 5.0 ve Yapay Zekâ Bağlamında Gerçekleşen Toplumsal Dönüşümün Sosyolojik Analizi*, 123-124.

¹⁵ Oyunların da burada göz ardı edilmemesi gerekir. Örneğin; *God of War Ragnarok*, *Horizon Forbidden West*, *Cyberpunk 2077*.

¹⁶ Abdullah Acar – İbrahim Gezer, “İslam Hukukuna Göre İnsan gibi Davranışlarda Bulunan Her Şey İnsan Mıdır?”, *Yapay Zeka Çağında İslam ve Hukuk*, ed. Yıldray Sıpaş (Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Dijital Kitap), 2022), 20-36, 34.

¹⁷ Mustafa Evren Berk, “Bilim Kurgu Filmlerinde Gelecek Öngörülerinin Teknoloji Üretimine Etkisi: Geleceğe Dönüş 2 Filmi”, *Electronic Cumhuriyet Journal of Communication* 4/2 (2022), 44-51, 50.

¹⁸ Berk, “Bilim Kurgu Filmlerinde Gelecek Öngörülerinin Teknoloji Üretimine Etkisi: Geleceğe Dönüş 2 Filmi”, 50.

¹⁹ Berk, “Bilim Kurgu Filmlerinde Gelecek Öngörülerinin Teknoloji Üretimine Etkisi: Geleceğe Dönüş 2 Filmi”, 51.

²⁰ Hatice Esra Büyükdeniz, *Sinemada Yapay Zekanın Temsili ve Gelecek Tahayyülleri* (İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 79-80.

²¹ Hacer Gözen vd., “Bir Klonun Günlüğünden: Posthümanizm, Transhümanizm, Distopya ve 'Beni Asla Bırakma'”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (2022), 144-160, 158; Bahadır Alptekin, “Siberpunk Filmlerinin Tür Çözümlemesi: Blade Runner ve Ghost In The Shell Örneği”, *SDÜ İfade* 4/1 (2022), 76-94, 92.

²² Şeyda Aydoğan – Meral Seraslan, “John Searle’ün Zihin Felsefesi Işığında Bir Yapay Zekâ Örneği Olarak ‘Transcendence’ Filminin İncelenmesi”, 6. *Uluslararası İletişim Günleri*

yanında distopyaların şekillendirdiği; dünya dışı kolonileşme, uzayda seyahat, yapay zeka robotların etkin oluşlarının yanında savaşlar, insanlığın kaybolması, sınıf farklılıkları da yer almaktadır. Bütün olumsuzluklara rağmen insanların dünyayı değiştirebilme güçlerinin varlığı da vurgulanan hususlardandır.²³

Her teknoloji meşruiyetini oluşturan bir “fayda” ile ortaya çıkmakta sonrasında üretilme gerekçesi ile vitrinde sergilenmekte, örtük –muhtemelen asıl- hedefler ise mutfakta iş görmektedir. “Algoritmik toplum”da bireysel, toplumsal ya da kurumsal karar alma mekanizmaları algoritmalar rehberliğinde yapay zeka sistemlerine devredilmeye başlanmıştır. Bunu; tüketim, kültür, bilgi edinimi gibi hayatın birçok safhasında algoritmaların süzgecinden geçmiş, kodlanmış, öngörülmuş, modellenmiş ve ayıklanmış bilgi kırıntıları ile yol alınacağına habercisi olarak okumak mümkün görünmektedir.²⁴ Özgür bir alan algısıyla kurgulansa da bu ortamlar; kurallar, sınırlamalar, düzenlemeler ve denetleme mekanizmasının bir uzantısı olarak öne çıkmaktadır.²⁵ Konfor için algoritmaların yönlendirdiği düşünme ve planlama zahmetinden insanları kurtaran yaklaşımların sonu özgür iradenin çarpıtılması, iplerin kontrol edenlerin eline geçmesiyle nihayet bulmaktadır. Bu bakımdan otoriter bir iletişim modelinin geçerli olacağı varsayılmaktadır.²⁶ İnsanlar için ücretsiz kullanımı, onlar olmadan hayatın eksik kalacağı hissiyle bir sistematik oluşturulmakta ve insanlar daha sıkı bir gözetim altına alınmaktadır.²⁷ Veri erişimleriyle artık kişilerin ne düşündüğü, yaptığı ve hissettiği bilinebilmektedir.²⁸ Bunun için de panoptikon benzetmesi sıklıkla kullanılan bir metafordur. Bu yaklaşım gözetim kapitalizmi olarak da isimlendirilmektedir. Gözetim kapitalizmi; daha açgözlü, esnek bir yapıya sahip, sürekli veri sömürü araçlarının geliştiren bir yapı özelliğiyle bir tehdit ve insan hakları gaspı olarak nitelenmektedir.²⁹

Teknolojinin öngörülemez riskler ve kontrol edilemez sonuçlar barındırdığı yaklaşımlardan bir diğeridir. Geleceğin dünyası, VUCA toplumu olarak da isimlendirilmektedir. Kavram; değişken, karmaşık, belirsiz ve muğlak terimlerinin

---

Dijital Dönüşüm Sempozyumu, ed. Nazife Güngör (İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Yayınları, 2019), 35-52, 52.

²³ Beyza Nur Kayaalp – Hilal Tuğba Örmecioglu, “High-Tech Mimarlığın Geleceğinin Fütüristik Sinema Üzerinden Araştırılması”, *Mimarlık ve Yaşam Dergisi* 7/2 (2022), 773-789, 787.

²⁴ Bahadır Kapır, *Yapay Zekâ Eksenli Gelişen Algoritmik Toplum ve Medya* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022), 333.

²⁵ Serhat Erdem – Derya Öcal, “Geleceği Dün ve Şimdi Belirler: İnsan Merkezli Sanal Gerçeklik Tasarımı”, *TRT Akademi* 8/17 (2023), 82-103, 102.

²⁶ Seçkin Sevim - Bilgen Aydın Sevim, “İpler Kimin Elinde?: Dijital Çağda İzleyicinin Özgür İradesi Sorunu”, 6. *Uluslararası İletişim Günleri Dijital Dönüşüm Sempozyumu*. ed. Nazife Güngör (İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Yayınları, 2019), 464-479, 475

²⁷ Shoshana Zuboff, *Gözetleme Kapitalizmi Çağı: Gücün Yeni Sınırlarında İnsan Geleceği İçin Savaş*, (İstanbul: Okuyan Us Yayınevi, 2021), 422.

²⁸ Zuboff, *Gözetleme Kapitalizmi Çağı: Gücün Yeni Sınırlarında İnsan Geleceği İçin Savaş*, 105.

²⁹ Zuboff, *Gözetleme Kapitalizmi Çağı: Gücün Yeni Sınırlarında İnsan Geleceği İçin Savaş*, 11.

baş harflerinden oluşmaktadır.³⁰ Yapay zeka ile ilgili olarak güvenlik, şeffaflık, mahremiyet gibi etik alana dair tartışmaların yanında otonom araçların istihdamı ile makinelerin insanların yerini alacağı kaygıları artmaktadır.³¹ Farklı bir bakış açısıyla insan-robot etkileşimi ve bunun sonuçları bakımından farklı durumların oluşması kaçınılmaz görünmektedir.³² İleri teknoloji ile birlikte robotların da görevlerinin artacağı, insanların robotları istismar ettikleri için -fütüristik düşüncede- gelecekte güç savaşlarının gerçekleşebileceği öngörülmektedir.³³ Diğer yandan makineleşme distopik bir geleceği önlemede de yeterli olmayacaktır.³⁴ Otonom yerine otomatik çalışma prensiplerini ilke edindiğinde insanın kendi oluşturduğu robotik teknolojiden bir farkı kalmayacaktır. Rakip kulvarda yer aldığı için yarışmanın her alanda kaybedeni olma ihtimali de yüksek görünmektedir.³⁵

İleri teknolojik gelişmelerin sonucunda insan-makine birleşimlerinin yaşandığı, yapay zekanın insan zekasını geçtiği umutsuzluk, karanlık ve kaosun hâkim olduğu bir gelecek tasavvuru bulunmaktadır. Teknoloji ivmelenerek gelişecek ve hayat teknolojiden bağımsız yaşanamayacak duruma gelecektir.³⁶ Bu türü yansıtan filmlerde insanların çok zor şartlarda yaşadıkları, hastalıkların, sefaletin, çevre kirliliği vb. olumsuzlukların en üst noktaya ulaştığı görülebilmektedir. Ayrıca teknoloji çok gelişmesine karşın bu imkândan toplumun sadece belli bir kesimi yararlanabilmektedir.³⁷ Sürecin burada da kalmayacağı kestirilebilir. Gelişmelerin teknolojinin devlerine büyük alan açacağı ve tanrısal iradenin bu kişilerin eline geçeceği öngörülür. İnsan da bilgisayar oyunlarındaki sanal bir varlığa dönüştürülecektir. Yapay zekanın yazılımına da müdahale edip kendini geliştireceği ve farklılaşabileceği; büyük veriyi de ele geçirmesiyle insanı alt edebileceği kestirilir.³⁸ Bu tehditlerin insanın konumunu ve varlığını hedef alan ontolojik bir saldırı olduğu belirtilmektedir. Bu bakımdan otokratik bir makine düzeni

³⁰ Tuğba Zengin, "Eğitim 4.0: Eğitimin Geleceği Tartışmalarının Neresindeyiz?", *Türkiye Eğitim Dergisi* 7/1 (2022), 330-334, 331.

³¹ Nazan Yeşilkaya, "Yapay Zekaya Dair Etik Sorunlar", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 14/3 (2022), 948-963, 959.

³² Hale Nur Uyanık, "Toplumsal Sistem ve Siberetik İlişkisi: Sosyo-Siberetiğin Doğuşu", *Medya ve Kültür Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi* 2/2 (2022), 286-300, 298.

³³ Uyanık, "Toplumsal Sistem ve Siberetik İlişkisi: Sosyo-Siberetiğin Doğuşu", 298.

³⁴ Çağlar Karaca, "Teknolojinin İlerici Potansiyeli ve Emeğin Dönüşümü", *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi* 5/10 (2022), 394-417, 413.

³⁵ Birol Akgül - İlhan Ören, "Yapay Zeka Temelinde İnsan: Dataizm ve Dini Değer Paradoksu", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2021), 65-79, 74.

³⁶ Süphan Kaan Çiftçi - Sibel Demirarslan, "Cyberpunk Mekân Oluşumuna Etki Eden Başlıca Üsluplar: Minimalizm, Fütürizm ve Retro-Fütürizm", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 9/4 (2022), 345-364, 345.

³⁷ Çiftçi - Demirarslan, "Cyberpunk Mekân Oluşumuna Etki Eden Başlıca Üsluplar: Minimalizm, Fütürizm Ve Retro-Fütürizm", 363; Erdem - Öcal, "Geleceği Dün ve Şimdi Belirler: İnsan Merkezli Sanal Gerçeklik Tasarımı", 101.

³⁸ Taşkın Koçak, "Sanayi Devrimleri-Teknolojinin Gelişimi Yapay Zekâ-İnsansı Robotlar", *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından "Yapay Zeka" Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>, Erişim 10 Mart 2023.

oluşturularak insanın boyun eğdirileceği teknolojik gelişmeler dizisine dikkat çekilmektedir.³⁹

Mükemmele, ütopyaaya ulaşma amacıyla başlanılan çalışmalar, teknolojik gelişmeler ve yaşanan dijitalleşme süreci ile ütopyaadan çok distopyaya evrilmektedir. Bu yönüyle distopya ile dijityopaların benzer olduğuna dikkat çekilmektedir.⁴⁰ Her ne kadar teknoloji; özgürlük, üstünlük ve yeryüzü cenneti gibi vaadlerde bulunsa da insanlığın ortadan kalkması tehlikesini de içermektedir. Tekno-kaderin bir yönüyle distopyaya evrileceği öngörülmektedir.⁴¹

1.2. Teknolojinin Sonu İnsana Bağlıdır

Geleceğe dair umudu akılla bağdaştırıp teknolojinin daha iyi bir hayat vadettiği kanaatleri de bulunmaktadır.⁴² İnsan görece biyolojik olarak zayıf olsa bile bugüne kadar hayatını sürdürebilmesi, tüm olumsuzluk ya da zorluklara karşın var olabilmesi, uyum yeteneğiyle irtibatlandırılmaktadır. Bunun da temelinde zekası; karmaşık düşünme ve akıl yürütme biçimi gösterilmektedir. Dolayısıyla bu uyum yeteneğiyle teknolojinin getirdiği olasılıklara karşı kendisini var edebileceği, uyum sağlayabileceği, kendisine yardımcı olacak şekilde teknolojiden faydalanabileceği kestirilmektedir.⁴³

Yapay zeka başlangıçta “tehdit” algısı oluştursa da bugün için “fırsat” olarak değerlendirilmektedir. İşi kolaylaştıracak ara sistemler olduğu kanısı öne çıkmaktadır.⁴⁴ Kullanıldığı alanlara göre değişmekle birlikte veri miktarındaki artış hem hızı hem de tahmin edilebilirliği artırabilecek görünmektedir.⁴⁵ Yapay zeka süreçleri kolaylaştıran, zaman, mekân, kaynak gibi alanlarda verimlilik ve etkililiği

³⁹ Adnan Bülent Baloğlu, “Teknoloji İle Yüzleşme: Teknolojik Hipnotizmden Teknolojik Nihilizme Sürükleniş”, *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından “Yapay Zeka” Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>, Erişim 10 Mart 2023. Onur Erten – Ömür Göktepeliler, “Yapay Zekâ, Makine ve Sanat”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/2 (2022), 145 – 153, 152.

⁴⁰ Halil Yasin Tamer, “Dijityopya: Teknoloji, Yönetim ve Emek Bağlamında Ütopyaalar ve Distopyalar Üzerine Bir İnceleme”, *Kaytek Dergisi* 4/1 (2022), 13-37, 32.

⁴¹ Ragıp Ergün, “Batı Düşüncesinde Kaderin Üç Hali: Teo-Biyo-Tekno”, *Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 1 / 4 (2022), 23-41, 38.

⁴² Yakın, *Yapay Zekâ ve Geleceğin Toplumu: Bilimkurgu Sineması Üzerinden Bir Yakın Gelecek Tasavvuru*, 90.

⁴³ Sera Reyhani Yüksel, “Yapay Zekâ, Robotlar ve Hukuk Mesleğinin Geleceğine Etkileri”, *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi* 11/26 (2019), 483-498, 495.

⁴⁴ Umur Işık vd. “Yapay Zeka ve Algoritma Ekseninde Gazeteciliğin Geleceği ve Toplum İçin Anlamı”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 10/2 (2022), 1248-1275, 1268.

⁴⁵ Caner Dereli vd. “Erişime Açık Terörizm Veri Kümeleri Kullanarak Makine Öğrenmesi ve Büyük Veri Mimarileri ile Terörle Mücadeleye Yönelik Tahminleme Yaklaşımları”, *Savunma Bilimleri Dergisi* 42 (2022), 119-154, 150; Tarık Talan – Veli Batdı, “Eğitimde Endüstri 4.0 ile İlişkili Kavramların Çok-Yüzeyle Rasch Ölçme Modeliyle Analizi”, *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences* 8/1 (2022), 31-41, 37.

artıran bir işleve sahip olacaktır.⁴⁶ Yapay zekanın tamamen insanın yerini alamayacağı ama uygulayıcılara yardımcı olacağı öngörülmektedir.⁴⁷ Robotların devreye girmesiyle vasıflı işgücünün önemi artacaktır. Zihinsel çalışmalar, beden ve kas gücünün yerini alacaktır.⁴⁸ Önemli özelliklerinden birisi büyük veriyi ayrıştırabilmesi ve bu içerikleri belli kategorilere bölerek içerik üretebilmesidir. Bazı konularda taklit edebilse de sosyolojik bir varlık olarak insanı taklidi şimdilik mümkün değildir.⁴⁹

Farklı bir yaklaşımla insan robot etkileşimi; insanın robot, robotun insan olması yönüyle kıyaslanmaktadır. Robotun insanlaşma olasılığının insanın robotlaşmasından daha düşük bir ihtimal taşıdığı değerlendirilmektedir. Özne ve nesne ikileminde öznenin nesneyi belirlemesinden hareketle insanın önde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.⁵⁰ Teknolojinin gelişiminin hayret verici ve göz alıcılığından da hareketle geçmiş karanlık görüp teknolojik imkânlarla insanlığın dünyaya hükmedeceği ileri iddiaları da yok değildir.⁵¹

Teknolojiye daha olumlu yaklaşımlarda belirtilen önemli bir husus “kontrol mekanizması”dır. Yapay zekanın yüksek gelirli için daha çok fayda sağlayacağı diğer grupların ihtiyaçlarına yönelik tasarım ve gelişimlerde ise devletlerin katkılarının olması gerektiği belirtilir.⁵² Teknolojinin kendinden olmayan fakat ona yüklenen amaç ve hedeflerinde, çıkarların öne çıkacağı da belirtilen hususlardandır. Yapay zekanın hegemonik yapıyı, kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerini pekiştireceği de kestirilebilir. Bu yönüyle yapay zekanın insanlığı kullanmasından ziyade insanların yapay zekayı ekonomi başta olmak üzere kendi çıkarları için kullanacakları daha gerçekçi görünmektedir.⁵³ Farklı bir ifadeyle yeni teknolojilerde de post-kolonyal teori iş görecektir. Ekonomi, siyaset, askeriye, kültürel ilişkiler yine emek ve pazar gerekçeleriyle şekillenecektir.⁵⁴ Teknolojinin refah ve eşitlik

⁴⁶ Ahmet Efe, “Yapay Zekâ Ortamındaki Dijital Kamu Yönetiminin Yol Haritası”, *Kaytek Dergisi* 4/1 (2022), 99-130, 121.

⁴⁷ Tolkun Nazarkul Kyzy Soladan, “Halkla İlişkilerde Yapay Zeka Kullanımı Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *The Journal of International Scientific Researches* 7/2 (2022), 191-206, 202; Abdulkadir Özdemir, “Yapay Zekâ'nın Grafik Tasarıma ve Tasarımcıya Etkisi”, *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2, 628-637, 634.

⁴⁸ Süheyla Erikli – Pınar Salih, “Zanaatkarlıktan Yapay Zekaya İşgücünün Değişen Niteliği”, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/26 (2022), 209-223, 220-221.

⁴⁹ Aysel Ay, “Yapay Zekâ Haberciliği ve Gazetecilik Tartışmalarına Dair Bir Değerlendirme”, *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication* 12/4 (2022), 913-926, 924.

⁵⁰ Ferhat Bayık, *Yapay Zekaya Uygulamalı Etik Bağlamında Bir Yaklaşım* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022), 135.

⁵¹ Muhammet Ali Kopuz, *Grafik Tasarımın Geleceğinde Yapay Zekâ Programları* (Ordu: Ordu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 78.

⁵² Tülay Turan vd. “Yapay Zekâ Etiği: Toplum Üzerine Etkisi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 13/2 (2022), 292-299, 298.

⁵³ Kapır, *Yapay Zekâ Eksenli Gelişen Algoritmik Toplum ve Medya*, 332.

⁵⁴ Muhammed Özdemir vd., “Post-Kolonyal Düşünce Açısından Metaverse, Transhümanizm & Posthümanizm”, *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması*

doğurması da olasılıklardan biri olarak belirlenmektedir. Bu durum, teknolojinin nasıl bir ekonomik, toplumsal ya da siyasal düzende hangi amaçla ve kimler tarafından kullanıldığına bağlı görünmektedir.⁵⁵

Gerçekliği zor öngörülerle yapay zekanın insan aklını geçeceği dolayısıyla felaketleri beraberinde getireceği gibi algılar korku ve endişe oluşturmaktadır. Bu korkunun ve endişenin de özellikle oluşturulmak istendiği bu sayede hegemonik yapıların buradan güç devşirdikleri, var olan güçlerini koruma ve sürdürmeyi hedefledikleri kestirilebilir. Bu durum bir yönüyle kavramsal ya da algısal bir zafer olarak da değerlendirilebilir.⁵⁶ Yapay zeka gibi teknolojilerin insanın bütün yetilerini taklit edebildiği dolayısıyla bilim ve bilimin ürettiği bu gelişmelerin kendi amaçlarını tayin edebileceği aşamaya ulaştığı değerlendirilir. Bu amaç kim tarafından nasıl belirlenmelidir? Bu soru önem arz etmektedir.⁵⁷

Farklı bir yaklaşımla teknoloji düşmanlığını içermeyen sorgulamalar da bulunmaktadır. Sorunlardan biri; insanın yapay zeka gibi ileri teknolojiler vasıtasıyla olağanüstü bir kurtarıcı beklentisi haleti ruhiyesidir. Oysaki sorunların çözümü için insanın kendi zihnine dönmesi yeterli olacaktır. Sonucu öngörülmez icatlar yerine çevreyi kirletmese, silahlanmayı bıraksa, tüketimi körüklemese, bu vb. sorunlar karşısında çözümler üretse ve en önemlisi insan kalabilse hayat daha yaşanabilir kılınabilecektir. Oysaki yaptıklarının da sonucu olarak dünyada hayatın ne zaman sona ereceğini hesap etmekte, alternatif uydu ve gezegen arayışına çıkmaktadır.⁵⁸

1.3. Yapay Zekanın Konumlandırılması

Yapay zekaya insan şeklini vermekle anlam sapması yaşatılmakta, onda hayat aramak da makul durmamaktadır.⁵⁹ Yapay zeka algoritmik örgüler içinde komutlara göre hareket etmektedir. Derin öğrenme, nöron ağlar, verilerin ilişkilendirilmesi, taklit gibi özellikleriyle üstün bir teknolojiyi temsil etse de bu karmaşık işlemleri tercih olarak nitelemek zor görünmektedir.⁶⁰ Bilinç üzerinden yaklaşımlarda ise beynin çalışma şekli tam olarak anlaşılamadığı için bilincin mahiyeti de çözülebilmemiş değildir. Bu durum yapay zeka ile ilgili çalışmalarını da ketum bırakmaktadır. Engelin aşılabileceği ümidinin yanında başarılamayacağını öne çıkaran yaklaşımlar da vardır.

Açısından "Yapay Zeka" Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı, <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>, Erişim 10 Mart 2023.

⁵⁵ Sunal, "Yapay Zekâ, Büyük Veri ve Otomasyon: Mevcut Durum, Beklentiler ve Olanaklar", 154.

⁵⁶ Bayık, *Yapay Zekaya Uygulamalı Etik Bağlamında Bir Yaklaşım*, 129.

⁵⁷ Hasan Kafalı, "Amaçları ve Sonuçlarının Belirlenmesi Açısından Bilim ve Yapay Zeka'nın Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından "Yapay Zeka" Sempozyumu, Bildiri Özetleri Kitabı*, <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>, Erişim 10 Mart 2023.

⁵⁸ Sevda Bora Çınar, "Dava Yönetimi ve Yapay Zekâ Etkileşimi Üzerine Düşünceler", *Legal Hukuk Dergisi* 20/234 (2022), 2089-2130, 2125.

⁵⁹ İbrahim Gezer, *İslam Hukukuna Göre Yapay Zekânın Hukuki Mahiyeti* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 158.

⁶⁰ Gezer, *İslam Hukukuna Göre Yapay Zekânın Hukuki Mahiyeti*, 158.

Bilinç çalışmalarla çabucak açıklanabilecek bir olgu gibi de durmamaktadır.⁶¹

İnsan tarafından oluşturulan verilerden hareketle yapay zekanın makine öğrenim modeli geliştirildiği için ön yargılar, genel kabuller, tarafgir yaklaşımlardan arındırabilmek de zor görünmektedir.⁶² Yapay zeka yeni veriler ve öğrenmelerle sürekli kendini güncelleyebilse de bu, ona özgürlüğü elde etme imkânı sunmayacaktır. İnsanın özgürlüğü algoritmayı aşan, ulaşılması mümkün görünmeyen bir yapı arz etmektedir. Bu bakımdan genel yapay zeka tezi de gerçekçi görünmemektedir.⁶³ Dünyayı anlamlandırma mantık kurallarıyla gerçekleşmemekte ve dünyanın içinde var olarak anlamlandırma sağlanabilmektedir. İnsanın hayatı boyunca kazandığı becerileri sayısal verilere indirgemek de bu yönüyle mümkün görünmemektedir.⁶⁴ Örneğin yapay zekanın film senaryosu oluşturması önemli bir adımdır. İçinde tuhaflık ve mantıksızlıklar yer alsa da nihayetinde ortaya bir film kurgusu çıkarmıştır. Fakat kurgu bir sentezden ibarettir ve özgünlüğe de sahip değildir. Sinemanın dilinde kullanılan görüntü, gösterge, im, iz, simge ve semboller farklı anlamlar barındırır ve hikâyeyi zaman ve mekânın üzerine taşır. Sinemanın bir yönü teknolojiden bağımsızdır.⁶⁵ Yapay zeka bakımından gelecekte özgünlüğün yakalanıp yakalanamayacağı ise henüz bilinmemektedir.⁶⁶ Habercilik alanında kullanılan yapay zekada da benzer durum söz konusudur. Haberin kıymetini fikir belirlemektedir. Algoritmalarla oluşturulan metinlerde sistematiklik olsa da bunlar; akli, fikri ve teknolojik olarak sınırlı ve kalıplıdır. Haberciden yoksun bir habercilik fikirsiz, kimliksiz ve kıymetsiz bir hale gelecektir.⁶⁷

Muhtemelen geleceğe yönelik kestirimlerin tam olarak yapılamamasının da etkisiyle tüm aktörlerin (devlet, kurum kuruluşlar, ticari şirketler vb.) yapay zeka konusunda geç kalmamaları uyarısı da vurgulanmaktadır.⁶⁸ Bir yarış olarak

⁶¹ Merve Koyuncu, "Çağdaş Zihin Felsefesinde Yapay Zekâ Tartışmalarına Bir Giriş: Taklitçilik Oyunu ve Çince Odası Argümanı", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2022), 75-89, 87.

⁶² Turan vd., "Yapay Zekâ Etiği: Toplum Üzerine Etkisi", 298.

⁶³ Nazif Muhtaroglu, "Algoritmik Temelli Yapay Zekâ ve Özgür İrade", İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından "Yapay Zeka" Sempozyumu, *Bildiri Özetleri Kitabı* (2022), 17.

⁶⁴ Ayşe Çağıl, *Daniel Dennett'in Zihin Felsefesinde Güçlü Yapay Zekanın Olasılığı* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 147.

⁶⁵ Ferhat Zengin, "Akıllı Makine Çağı Sinemasına Giriş: Sinema Sanatında Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kullanımı", *İletişim Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2020), 151-177, 173.

⁶⁶ Beyler Yetkiner – Nurullah Özdemir, "Sinemada Transhümanizm ve Yapay Zekâ", *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology* 13/51 (2022), 262-286, 283; Zengin, "Akıllı Makine Çağı Sinemasına Giriş: Sinema Sanatında Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kullanımı", 171-172.

⁶⁷ Işık vd. "Yapay Zeka ve Algoritma Ekseninde Gazeteciliğin Geleceği ve Toplum İçin Anlamı", 1270.

⁶⁸ Muhammed Ali Kaya, *Yapay Zekânın Uluslararası İlişkilerde Etkisi ve Algıdaki Varlığı: BM Güvenlik Konseyi Örgütü ve Çok Uluslu Şirketler Örneği* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 85; Rıdvan Küçükali – Hüseyin Can Çoşkun, "Eğitimde Dijitalleşme ve Yapay Zekânın Okul Yöneticiliğindeki Yeri", *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama* 4/2 (2021), 124-135, 132.

görülmekte sıralamaya girebilmek için ilgili alanda reformların hızlandırılması salıklanmaktadır.⁶⁹ Geç kalma telafisi güç ya da imkânsız sonuçları beraberinde getirecektir.⁷⁰ Değişmeyenler ve ayak uyduramayanların kaybedeceği belirtilmektedir.⁷¹

2. Yeni Teknolojilere Karşı Duruş Belirlemek

Teknoloji her ne kadar değişime karşılık gelse, hayatın önemli bir yönünü teşkil etse ve hatta kendi değerler dizisini oluştursa da hayatın bütünlüğü içinde bir yer tutmaktadır. İnsanın biyo-psiko-sosyal özellikleri bu yönüyle görmezden gelinmemelidir. Benzer şekilde hukuk, etik ya da din gibi sabitelerden bağımsız ya da etkilenmeden teknolojinin varlığı ve ilerlemesi de mümkün görünmemektedir. Hayatın idamesi açısından teknoloji baskın olarak algılansa da adı geçen kurumların olmadığı bir sitem varlık gösteremeyecektir. Bu bağlamda yapay zeka özelinde hukuk ve etik konularına ayrıca teknolojinin dinle ilişkisine kısaca değinilmiştir. Sabitelerin teknoloji ile etkileşiminin somut örneği olarak asıl odaklanılan konu ise Transhümanizm olmuştur.

2.1. Hukuk ve Etik

Yapay zekaya sahip robotların kişilik sahibi oldukları, hak sahibi olup borç altına girdikleri, sebep oldukları zararlardan sorumlu tutulabilecekleri gibi kabullerin öne çıktığı hukuki modeller dikkat çekmektedir.⁷² Bu yaklaşım biraz da yapay zekayı insan gibi görmenin bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Yapay zekanın eylemlerinin tasarlayan ya da yöneten sorumluluğunda olması tercihi ise daha kabul gören bir yaklaşım görünümündedir.⁷³ İrade sahibi bir insan bilinçlilik, yönelimsellik, akılsal nedensellik ve öznelilik gibi zihinsel niteliklere sahip olduğu irade sahibi gerçek kişi olarak muhatap alınmaktadır. Bu özelliklerin yapay zeka için mümkün olmadığı, yasal sorumluluk alamayacağı ve irade sahibi olamayacağı öngörülmektedir.⁷⁴ Bu yönüyle yapay zeka için ehliyet taslağı hazırlanması gerçekliği saptıran bir yaklaşım olup yapay zekanın fiilleri ve bunların sorumluluğu zimmet sahibine ait görünmektedir.⁷⁵

İnsan varoluşundan beri tehlike altındaydı. Bundan sonrasında da tehlikelerle

⁶⁹ Hikmet Bilgin, "Yapay Zekânın Mahkeme Kararlarında Kullanımına Uluslararası Bir Bakış ve Robot Hâkimler Hakkında Düşünceler", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/2 (2022), 405-419, 418.

⁷⁰ Lütfullah Ün, "Kamu Hizmetinde Yeni Konsept: Akıllı Kamu Hizmeti", *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6/2 (2022), 415-440, 432; Ahmet Dağ, "Yeni Teknolojiler Bağlamında Eğitim ve Eşitsizlik", *Eğitim Bilimleri Eleştirel İnceleme Dergisi Özel Sayı* (2022), 73-80, 80.

⁷¹ Ahmet Efe – Merve Tunçbilek, "Yapay Zekâ Algoritmaları İle Dönüşen Denetim Araçları Üzerine Bir Değerlendirme", *Denetim Dergisi* 27 (2023), 72-102, 99.

⁷² Emine Mındız, "Peculum Kurumunun Yapay Zekâya Sahip Robotların Hukukî Statülerinin Tespitinde Model Olarak Kullanılması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 71/3 (2022), 937-970, 967.

⁷³ Ahmet Numan Denizler, *Fitrî Zekâ ile Yapay Zekânın Karşılaştırılması Üzerine Bir Değerlendirme* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 64.

⁷⁴ Bayık, *Yapay Zekaya Uygulamalı Etik Bağlamında Bir Yaklaşım*, 129.

⁷⁵ Gezer, *İslam Hukukuna Göre Yapay Zekânın Hukuki Mahiyeti*, 160.

karşılaşacaktır. Teknolojinin getirdiği kolaylıklar kadar hayatı zorlaştıran taraflarının varlığı da bir gerçektir. Bu bakımdan teknolojiyi sermaye olarak görmek yerine insanlığın yararına kullanılması gayesi daha öncelikli olmalıdır. Teknolojinin kavranması ve ahlaki değerlere göre bu sistem içinde insanın kendini konumlayabilmesi önemli görünmektedir.⁷⁶ Etik değerlerden yoksun bir yapay zeka, hayatı kolaylaştırırsa bile getireceği karmaşa ile insanlar için mutluluk sunmayacaktır. Amaç insanın refahı, mutluluğu ise burada belirli çerçevelere ihtiyaç vardır. Bu yönüyle tasarımlarında temel değerlere yer verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir. Etik kullanım şartlarına uygunluk önemli bir yer etmektedir.⁷⁷ Bu bakımdan robotların kodlanmasında belirli ilkelerin esas alınması gerekmektedir. Tabiatı koruyan, varlıklara özü gereği değer veren, insanı kendisine tercih eden, ona zarar vermeyen, yıkıcı değil yapıcı özellikleri haiz bir robotun inşası önem taşımaktadır.⁷⁸ Varlık için tehlike arz etmemesi için kontrollü yapay zeka düzenlemeleri gerekmektedir. Bu yönüyle *insan sonrası/posthuman* gibi kavramların etik sonuçları kabul edilebilir görünmemektedir.⁷⁹ İnsan denetimi, etik ilkeler yapay zeka geliştirme süreçlerinin ayrılmaz parçası olmalıdır. Bu maksimum fayda minimum risk anlamı taşıyacaktır.⁸⁰

2.2. Teknolojinin Dini Etkilemesi

Yeni teknolojilerin hayatın her alanında değişiklikleri beraberinde getirebileceği öngörülebilir. Teknolojinin dinin ilkelerini, dindarların bakış açılarını etkileyebileceği, dönüşüm ya da başkalaşıma neden olabileceği de bu kapsamda değerlendirilebilir.⁸¹ Teknoloji, dinî hayat için avantajlar ve dezavantajlar barındırmaktadır.⁸² Kullanılan teknoloji, kullananlar üzerinde zihniyet değişimleri yaşatabilecektir.⁸³ Bu yönüyle dinî alanın mekanikleştiği ve dijitalleştiği söylenebilir. Dinin geleneksel yöntemlerle sürdürüldüğü, bütüncül yaklaşımından dolayı da niyeti temel alarak yöntem ya da aygıtların önemsenmemesi söz konusu olamayacaktır.⁸⁴ Yetişen nesillerin teknolojinin içine doğması, bu dönemin değerler dizisiyle yetişmeleri bir bakıma dijital din tanımlamasıyla da ifade edilebilir. Farklı bir yaklaşımla dijital din ve geleneksel din modellerinden hareket edildiğinde

⁷⁶ Bozkurt, *Büyük Veri ve Yapay Zekânın Küresel Markalar Tarafından Kullanılması: Dataizm Multimedya Çalışması*, 92.

⁷⁷ Müge Karabağ, "Ahlaki Değerlerin Kodlanabilmesi Bağlamında Yapay Zekâ Etiğine Kuramsal Bir Bakış", *TRTAkademi* 6/13 (2021), 748-767, 764.

⁷⁸ Denizer, *Fitrî Zekâ İle Yapay Zekânın Karşılaştırılması Üzerine Bir Değerlendirme*, 64.

⁷⁹ Yeşilkaya, "Yapay Zekaya Dair Etik Sorunlar", 959; Turan vd. "Yapay Zekâ Etiği: Toplum Üzerine Etkisi", 297.

⁸⁰ Zeynep Öğretmen Kotil, "Hukukta Yapay Zekâ Uygulamaları", 7-8.

⁸¹ Ahmet Dağ, "Dijitalleşme-Yapay Zekâ-Transhümanizm Bağlamında Din ve Dindar'a Dair", *Yapay Zeka Transhümanizm ve Din*, ed. Muhammed Kızılgeçit vd. 175-185, 184.

⁸² Mustafa Çuhadar, "Makinizm Çağında Dinsellik", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 3/2 (2020), 241-263, 256.

⁸³ Şahin Uçar, *Kültür, Teknoloji ve Sanat Yazıları* (İstanbul: Şule Yayınları, 2012), 10.

⁸⁴ Çuhadar, "Makinizm Çağında Dinsellik", 257.

farklılıkların varlığı dikkat çekmektedir. Geleneksel din gittikçe küçülmektedir.⁸⁵

Diğer yandan agnostik ve paganik öğelerle şekillendirilen mitolojik bir maneviyat arayışı gündeme getirilmekte, dinin anlam katan, teskin eden gücünden yararlanarak yeni bir maneviyat tasavvuru oluşturulmaya çalışılmaktadır.⁸⁶ İnsan tarih içinde kavrayamadığı şeyleri mutlak üstün bir güce atfetmiştir. Günümüzde birçok olayın açıklığa kavuşmasıyla Tanrı'nın etkinliğinin azaldığı ve ona yönelimin sınırlandığı iddia edilmektedir.⁸⁷

Teknolojinin, din lehine ya da aleyhine kullanımı mümkün görünmektedir. Burada teknolojinin dinin aleyhine kullanımlarına yer verilmeye çalışılacaktır. Yukarıda geleceğe dair karamsar bakışın daha baskın olduğu belirtilmişti. Bu yönüyle distopyalarda dine yer verilmediği, otoriter bir devlet düzeninin varlığı dikkat çekmektedir.⁸⁸ Distopik gelecekte dine yer verilmeyişin tarihsel kökleri olduğu düşünülebilir. Tarih boyunca insanoglu görece arzuları, hırsları, ihtiyaçları, yaşam biçimi gibi faktörlerle bir inanç sistemi oluşturmuş ve vahiyle bildirilen dinlere de karşı çıkabilmiştir. Bunun için çeşitli argümanlar geliştirmiştir. Teknolojinin dine karşı kullanımı örneği için özellikle Aydınlanma Dönemi dikkate alınabilir. Aydınlanma Dönemi'nde -farklı nedenleri de olmakla birlikte- bilim ve teknolojideki ilerlemelerin verdiği özgüvenle dinî kurumlara karşı çıkmıştır. Hayat koşullarının iyileştirilmesi, hastalıklarla mücadele, tarım ve hayvancılıkta verim artışı gibi konularda ilerlemeler sağlayan teknolojik gelişmeler dine ya da dinî kurumlara karşı taarruzda kullanılmak istenmiştir. Daha geçmişe götürülmek istendiğinde tanrılarla mücadele eden insan profilinin varlığı, insanın herşeyin ölçüsü kabul edilmesi, akli her şeyin mihengi belirleme, dini de insanın kendisinin oluşturmak istemesi gibi sosyo-kültürel özellikler bir dünya görüşünde etkili olmuştur. Bu dünya görüşü ile ortaya konan tüm yapıp etmeler de bu kültürel koddan etkilenecektir. Tabiatıyla buna uymayan tüm sabiteler dışlanacak, yerine yenileri ikame edilmeye çalışılacaktır. Konumuz çerçevesinde bilim ve teknolojideki ilerlemelerin insana üst düzeyde özgüven verdiği belirtilebilir. Pozitivizmin altın çağında bilim ve teknolojideki gelişmelerin kazandırdığı özgüvenle dine ihtiyaç kalmadığı vurgusu bu bakımdan öne çıkmış, bilim camiasında da ağırlıklı bir yer edinebilmiştir. Bu bağlamda dünkü yaklaşımlar bugün de devam ettirilmek istenmektedir. Muhtemeldir ki gelecekte de varlığını sürdürecektir. Bu yönüyle üst insan, ölümsüz insan, transhümanizm gibi yaklaşımları geçmişte de izleri olan hususlar olarak değerlendirmek gerekmektedir.

⁸⁵ Hilal Gökbayrak – Şevki Işıklı, “Dijital Din Teorisi: Dijital Din, Geleneksel Dine Karşı”, *Yapay Zeka Transhümanizm ve Din*, ed. Muhammed Kızılgöç vd. 105-145, 142.

⁸⁶ Ali Baltacı, “Yapay Zekâya Dayalı Maneviyat Arayışlarının Psikososyal Temelleri”, *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından “Yapay Zeka” Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>, Erişim 10 Mart 2023.

⁸⁷ Seyithan Can, “Transhümanizmin Ölümsüzlük İddiasının Kelâm İlminin Varlık Anlayışı Çerçevesinde Kritiği”, *Kader* 20/2 (2022), 605-625, 620.

⁸⁸ Stancuta Ramona Dima-Liza, Ütopya Distopyaya Karşı – Mükemmel Bir Varoluş İçin Mükemmel Bir Çevre, çev. Damla Sezgi, *Doğu Batı* 20/80 (2017), 254-263, 257.

2.3. Yapay Zeka'dan Transhümanizm'e

Ölümsüzlük arayışlarını şahıslar, hikâyeler, semboller üzerinden tarihte de görmek mümkündür.⁸⁹ İnsanın güçlü bir yaşama isteğine karşın ölümlülüğünü bilşi, içene ölümsüzlük veren ab-ı hayat/bengisu benzeri mitlerin varlığıyla da ilişkilidir.⁹⁰ İnsan var olduğu günden beri kısa ömrüne çare bulup uzun bir hayat sürmenin peşine düşmüştür.⁹¹ Tarih boyunca ölümsüzlüğe ulaşmak için harcanan her çaba, anlatı ya da sembolün insan fitratındaki ölümsüzlük arzusunun ortaya çıkması olarak okumak mümkündür.⁹² Eserleriyle yarına kalmak ya da nesli vasıtasıyla yarına kalmak da bu minvalde ele alınabilecek hususlardandır.⁹³

Bugün için ölümsüzlük isteğinin farklı bir tezahürü olarak Transhümanizm ele alınabilir. Teknolojiden alınan güçle ya da güvenle ölüm, sonraki hayat gibi dinlerin temel iddialarını da boşa çıkarma gayretiyle ön plana çıkmaktadır. Transhümanizm'de kısmen insan karşıtlığından ya da mevcut insanın olumsuzlanmasından söz edilebilir. Ekoloji teorisyenlerinin insansız bir dünyayı mümkün hatta daha güzel olarak tasvir etmeleri de burayla ilgili görünmektedir. Filmlerle insan karşıtı düşünceler etkili içeriklerle sunulmaktadır. Böylece kamuoyunda aşinalık ve sempati kazanılmıştır. Onca bilimsel, teknolojik, sosyo-kültürel deneyime rağmen bu yaklaşım Transhümanizm adıyla tekrar canlanmaya başlamıştır.⁹⁴

Bu yaklaşıma göre bir üst düzeye çıkma peşinde olan insan, beynini doğal haliyle sorunlu, sınırlı, keşfedilmemiş görmektedir. Kendi başına da bunları aşamamıştır. Yapay zeka beynin benzerini gerçekleştirerek, makine şeklinde yapay bir doğa olarak yeniden oluşturacaktır. Hatasız ve sorunsuz yaşayan ve olumsuzlukları yinelemeyen yapay zeka tasavvuru insanın beyni üzerine yazdığı bir senaryoyu andırmaktadır.⁹⁵ Vücuda herhangi bir teknolojik yapı eklenilebilmesi buna işaret olarak ele alınmakta teknoloji sayesinde zorlukların üstesinden

⁸⁹ Gökhan Tunç, "“Mutlak Buna Bir Çare Bulacağım”: Transhümanizm Kavramı ve Nâzım Hikmet'te Makineleşme Arzusu", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 5/4 (2021), 2704-2719), 2717; Ümit Harun Akkaya, "Ölümsüzlük Arzusu ve Dijital Çağda Yeni Açılımlar: "Upload" Televizyon Dizisi Örneği", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2022), 201-226, 217.

⁹⁰ Başak Çoraklı, "Anadolu Selçuklu Sanatında Ab-I Hayat Sembolizmi", *Art-e Sanat Dergisi* 13/25 (2020), 189-210, 204.

⁹¹ Fatoş Yalçınkaya, "Türk Dünyası Masallarındaki Kutsal Su Motifi: Abıhayat", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 2021/18 (2021), 62-70, 68.

⁹² Şahin Efil, "Düşünce Tarihinde ve Modern Tıpta Ölümsüzlük Arayışı ve Eleştirisi", *Beytulhikme* 6/1 (2016), 265-286, 282.

⁹³ Efil, "Düşünce Tarihinde ve Modern Tıpta Ölümsüzlük Arayışı ve Eleştirisi", 283.

⁹⁴ Mehmet Evkuran, "Transhümanizm ve Teolojik Yansımaları", *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından "Yapay Zeka" Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>, Erişim 10 Mart 2023

⁹⁵ Hasan Ocak, "Yapay Zekâ Bağlamında Ahlak Felsefesi", *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından "Yapay Zeka" Sempozyumu, Bildiri Özetleri Kitabı*, <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>, Erişim 10 Mart 2023.

gelinebileceği öngörülmektedir.⁹⁶ Teknolojik gelişmelerden hareketle insanın kendi evrim sürecinde rol alabileceği, yazgısını değiştirebilecek ve kontrol edebilecek bir konumda olacağı ileri iddiaları yer almaktadır.⁹⁷ Bugünkü imkânlarla yapay organlar üretilebilmekte ve vücutta sorunsuz çalışmaktadır. Sonraki aşamada insan bedeni tamamen üretilebilir ve bilinci bedenden bedene aktarılabilirse ölümsüzlüğe kolayca erişebileceği düşünülmektedir.⁹⁸

Yapay zeka ile birlikte transhümanist ya da posthümanist yaklaşımlarla mevcut insan türünün sonu geldiği; insanın tanrılaşacağı (homo deus), yeryüzünün cennete dönüşeceği; bilincin yapay zekaya yüklenerek sonsuz bir hayatın mümkün kılınacağı gibi öngörülerde bulunmaktadır.⁹⁹ Makine insanlar ve yenedünya düzeni için de yapay zeka geçiş olarak görülmektedir.¹⁰⁰ İlk hedef ölümsüzlüğün elde edilmesidir. Üst insan olma yolunda önemli sorunlardan biri ise sınırlı kaynakların kullanımını etkileyen nüfus artışıdır. İkincil olarak da bilinci üst düzeye çıkararak yapay bir zeka kurulumunu sağlamaktır. Bilincin dijital alana aktarılmasının nedeni beden gerçeğinin kapasitenin sergilenmesine izin vermediği düşüncesidir.¹⁰¹ Genetik mühendisliği ile gelecek nesilleri değiştirmek olası görülmektedir. Uzun yaşayacaklar, fiziksel ve bilişsel yetenekler kazanacaklar, yaşlanmadan, hastalık ve acılardan kurtulacaklardır. Dolayısıyla doğanın denetleyicileri olacaklardır.¹⁰² Bu sayede insan Tanrı'ya ait özelliklerle donatılacak ve O'na ihtiyaç duyulmayacaktır. Bu yönüyle transhümanizm ateist temelli neo pagan bir hareket olarak nitelenmektedir.¹⁰³

İnsan varlığına yönelik bu modern meydan okumaların tehdit oluşturduğu belirtilmektedir. Söylendiği gibi makine ve insan bedeninin bütünleşmesi sıkıntılar doğuracak potansiyeller taşımaktadır.¹⁰⁴ Yapay zekanın insana eklenmesiyle insan fitratına dair birçok şeyin devre dışı bırakılacağı kabul edilmektedir. İslam'ın temel esaslarıyla çelişen bu durumun insanlığı her yönüyle tehdit edeceği vurgusu öne çıkarılmakta ve bu yönelimlere karşı topyekûn mücadele edilmesi

⁹⁶ Tuğçe İyigüngör, "Doğal Yaşam Formundan Artırılmış Bedene Geçiş: Transhümanizm", *Isophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi* 3/5 (2020), 15-27, 24-25.

⁹⁷ İyigüngör, "Doğal Yaşam Formundan Artırılmış Bedene Geçiş: Transhümanizm", 23.

⁹⁸ Demir, "Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Bağlamında Trans-hümanizm", 102.

⁹⁹ Samet Yahya Bal – Berat Sarıkaya, "Kelami Açısından İnsan Fitratı ve Bilinci Bağlamında Yapay Zekâ ve Transhümanizm", *Mavi Atlas* 10/2 (2022), 404-418, 416.

¹⁰⁰ Songül Ersan, *İslam Hukukunda Kişilik Bağlamında Yapay Zekâ Sorunu* (Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 137.

¹⁰¹ Demir, "Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Bağlamında Trans-hümanizm", 102.

¹⁰² Mustafa Evren Berk, "Transhumanizm ve Yapay Zekâ Bağlamında "Transcendence 2014" (Evrım) Filminin İncelenmesi", *International Journal of Cultural and Social Studies* 8/2 (2022), 148-166, 162-163.

¹⁰³ Aydın, "Transhümanizm: İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü", 129.

¹⁰⁴ Abdullah Turhan, "İnsanın Mükerrer Kılışının Mahiyeti Ve Modern Meydan Okumalar", *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından "Yapay Zeka" Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*, <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>, Erişim 10 Mart 2023.

istenmektedir.¹⁰⁵

Bilimin, insanı; Tanrı değil insan merkezli bir hayata yönlendirdiği belirtilebilir. Var olan durumda ise bilimin değil de dinin insani olanı temsil etmesi, hakikatin ölçüsünün insan merkezli kalması önemli görünmektedir. Bilimsel gelişmelerin bu anlayışla geliştirilmesi gerekmektedir.¹⁰⁶ Genetik gelişmelerin verdiği güvenle iyi ve müreffeh bir yaşamı; sağlıklı, güçlü ve zeki olma esaslarıyla çevreleyen hastalık ve sakatlık gibi durumları dışlayan bir yaklaşım görülebilmektedir. Böylece acı ve elemenden kurtulunacak, sonsuz bir hazza erişilecektir. Oysaki insanın varoluş ve yeryüzünde bulunuş gayesi görmezden gelinmektedir.¹⁰⁷ Bu tür yaklaşımlar; teknoloji olarak isimlendirilebilir. İnsan, ölümle mücadele ettiği için onu görmezden gelmekte, geçmiş ve geleceği ihmal ederek an'a odaklanmaktadır. Ölüm, hayatı anlamlı ve yaşanabilir kılan en önemli unsurdur. Tarihi tecrübeler içeren, fitrata uygun olmayan bu yaklaşımlar da kurtarıcı değil bireysel ve sosyal krizlere gebe görünmektedir.¹⁰⁸ İnsanoğlu bilim ve teknolojinin getirdiği güce ve kibre dayanarak yaratana ve ölüme meydan okuması haddini ve yerini bilmemesiyle ilişkilendirilebilir. Ölüm öldürülemezliğine göre insanın kendini ölümsüz kılacak işler yapması daha makul ve gerçekçi olacaktır.¹⁰⁹ Farklı bir yaklaşımla müreffeh bir hayat sürmesi amacıyla insanı genetik olarak geliştirmek yerine sosyal eşitlik, ahlak, adalet ve hakkaniyet yönünden geliştirilmesi hedeflenmelidir.¹¹⁰

Diğer yandan ruh, zihin, bilinç gibi kavramlar sadece kafatası ve beyinle sınırlı görülmektedir. Bunlar algoritmalara indirgenemeyecek kadar karmaşık ve metafizikselidir. İnsanın bu vb. özelliklerinin yapay zekada ortaya çıkabileceğini iddia etmek makul görünmemektedir.¹¹¹ Diğer yandan ölümsüzlük gibi ileri iddialarla yola çıkılsa bile bugün tıbbın birçok hastalığa engel olamadığı bu bakımdan sonsuz hayat gibi konularda ümit verme gayretleri kurgusal görünmektedir.¹¹²

SONUÇ

Teknoloji insan hayatında her geçen gün daha fazla yer almaktadır. Geleceğin bu yönüyle merak uyandırması da kaçınılmaz görünmektedir. Teknolojiye dair

¹⁰⁵ Bal - Sarıkaya, "Kelami Açından İnsan Fitratı ve Bilinci Bağlamında Yapay Zekâ ve Transhümanizm", 416.

¹⁰⁶ Kafalı, "Amaçları ve Sonuçlarının Belirlenmesi Açısından Bilim ve Yapay Zekânın Değerlendirilmesi", 116-117.

¹⁰⁷ Ülfet Görgülü, "Teknoloji Geliştiren İnsandan Teknolojinin Geliştirdiği İnsana - Genetik Müdahale ile İnsan Geliştirmeye Etik ve Fıkhî Bakış-", *Diyanet İlmî Dergi* 58 (2022), 1095-1124, 1117-1118.

¹⁰⁸ Ergün, "Batı Düşüncesinde Kaderin Üç Hali: Teo-Biyo-Tekno", 38-39.

¹⁰⁹ Görgülü, "Teknoloji Geliştiren İnsandan Teknolojinin Geliştirdiği İnsana - Genetik Müdahale İle İnsan Geliştirmeye Etik ve Fıkhî Bakış-", 1118.

¹¹⁰ Görgülü, "Teknoloji Geliştiren İnsandan Teknolojinin Geliştirdiği İnsana - Genetik Müdahale İle İnsan Geliştirmeye Etik ve Fıkhî Bakış-", 1118.

¹¹¹ Bal - Sarıkaya, "Kelami Açından İnsan Fitratı ve Bilinci Bağlamında Yapay Zekâ ve Transhümanizm", 417; Gezer, *İslam Hukukuna Göre Yapay Zekânın Hukuki Mahiyeti*, 160.

¹¹² Efil, "Düşünce Tarihinde ve Modern Tıpta Ölümsüzlük Arayışı ve Eleştirisi", 282.

öngörülerde özellikle filmler, ütopyik-distopik edebiyat ve oyunlar algıyı oluşturan önemli etkenlerdendir. Teknolojinin getirdiği imkânlarla hayatın her alanının planlandığı, belirsizliklerin azaltıldığı, insanların sorunlarının azaltıldığı gibi yaklaşımlar bulunmaktadır. Az da olsa teknolojinin geleceği tamamıyla şekillendireceği ve tüm sorunların çözüldüğü bir gelecek kurgusu geliştirilebilmektedir. Bunun aksine geleceğe dair karamsar bir tablo çizen yaklaşımlar daha yaygındır. Distopya ve dijitopya olarak da ifade edilen bu yaklaşımlar, teknolojinin insanlara zor bir hayat getireceğini öngörmektedir. Karamsar bir gelecek algısının hakim olduğu belirtilebilir. Korkunun özellikle kullanılması da muhtemeldir ki insanın biyolojik özellikleri ile ilgilidir. Algıların olumsuz yönde oluşması istenebileceği gibi gelişmelerden hareketle bu sonuca ulaşıyor olabilir. Bu bakımdan robotlara insan biçimi verilmesi de dikkat çekici bir durumdur. Ayrıca uygulama örnekleri gelecek hakkında kısmen ipuçları verebilmektedir. İnsanın hayal gücünün burada devreye girdiği belirtilmelidir. Filmlerin entrik yapısının da gözden uzak tutulmaması gerekmektedir. Nihayetinde teknolojinin etkilerini kısa vadede abartmamak, uzun vadede önemsizleştirmemek itidalli bir yaklaşım görünümündedir.

Yakın dönemin en önemli ve popüler teknolojik gelişmelerinden biri yapay zekadır. Hayatın birçok alanında değişimleri beraberinde getireceğe benzemektedir. Bazı alanlarda kullanım örnekleri de artık görülebilmektedir. Yapay zeka ile ilgili içinde korku, hayret, belirsizlik gibi farklı tepkileri barındıran, bir yönüyle devrim yaratacak, ölümsüzlüğe kapı aralayabilecek ileri teknoloji iddiaları bulunmaktadır. Yapay zeka öncesi ve sonrası kadar iddialı kategoriler dahi yapılabilmektedir. Ne kadar çok veriyle eğitilirse o kadar isabetli kararlar alabileceği öngörülmektedir. Hızlı çıktı alması önemli özelliklerinden biri olarak görülmektedir. Bu yönüyle yapay zeka gibi araçların şekillendirilmesi sonrasında araçların da insanları şekillendireceği, hayatları hızla ele geçirebileceği ve domine edebileceği algısı hakimdir.

İnsanlık tarihini merkeze alan, insanın her türlü sürece uyum sağlama geldiğini öne çıkaran yaklaşımlar da bulunmaktadır. Yapay zekanın insanın yerini alma imkânının olmadığı ama hayatı kolaylaştıran yönünün öne çıkabileceği de değerlendirilmektedir. Ulaşılabilirliği, kullanılabilirliği arttıkça hakkındaki sis bulutları dağılacaktır. Olağanüstülüğü ortadan kalkacaktır. Ayrıca teknoloji hayatı ne kadar etkilerse etkilesin hayatın tamamına da karşılık gelemeyecektir.

Bugünün değerler dizisinden özgürlüğün nerdeyse kutsallık halesiyle korunduğu varsayılabilir. Bu yönüyle ileri teknolojilerin sıklıkla kullanılan panaptikon metaforuyla ilişkilendirmesi kaygı düzeyini artıran önemli bir etken görünümündedir. Gelecekte teknolojilerin her yandan insanı çevreleyeceği düşünülebilir. Algoritmaların ürettiği bilgiler en başta sınırlandırılmışlığıyla dikkat çekmektedir. İnsana sunulanlar algoritmanın süzgecinden geçtikten sonra verilenler olacaktır. İleri gözetimle birlikte fikirler, düşünceler, duygular bile nerdeyse belirlenebilecek kontrol mekanizmaları, tüketim alışkanlıkları, manipülasyonlar da devreye girebilecektir. İleri teknolojiler güçlüyü daha da güçlü kılma ihtimalini de

barındırmaktadır. Dijital kapitalizm olarak da ifade edilen versiyonuyla hegomonik yapı da sürdürülecektir. Tüketim kültürünün devamını getiren yapılar barındıracaktır. Yapay zekanın ticarileşmesinin kaçınılmaz olduğu da öngörülebilmektedir. Gerçeğin değil dijital kanıların hâkimiyet kazandığı bu dönemde yapay zekanın ticari, siyasi, kültürel vb. amaçlarla kullanılacağı da kestirilebilir.

Her ne olursa olsun teknolojik gelişmelerin gerisinde kalınmayacağı artık bugün yaygın bir kanaattir¹¹³. Yapay zeka ile ilgili de kurumların, strateji belgelerinin oluşturulmasının bunun kanıtı olarak görülebilir. Bu yönüyle dijital teknoloji yatırım yapılması gereken önemli başlıklardan biri durumundadır. “Geç kalınmamalıdır” uyarısı da içinde algı, tehdit, kaygı gibi birçok durumu barındırıyor görünmektedir. Burada kurumların devrede olarak olumsuzlukları bertaraf eden bir yaklaşımla hareket etmesi beklenebilecektir. En yalın haliyle; hukuki yaptırımlarla devletlerin ve uluslararası kuruluşların; vicdanlara hitap eden yönüyle din ve ahlakın söylemesi gerekenler olacaktır. Özellikle ilk aşamada hukuk kurallarının devreye girmesinin zaman alacağı, geçmişte başka alanlarda yaşanan sorunların görece burada da yaşanabileceği kestirilebilir.

Dinin temel argümanlarından ölüm, ahiret, dünyanın geçiciliği, insanın acizliği gibi kavramların hedefe alındığı da görülebilmektedir. Transhümanizm gibi ileri iddiaları sert okumalarla gereğinden fazla ciddiye almak da makul durmamaktadır. Nihayetinde Pozitivizm’in altın çağı sayılabilecek 19.yy’da da teknolojik gelişmelerin verdiği özgüvenle din ötekileştirilen bir kavram durumuna getirilmek istenmişti. Muhtemel ki dine karşı olan kesimlerce her gelişme dinin argümanlarını çürütmek, yok saymak için kullanılmak istenecektir. Bu yönüyle Transhümanizm gibi ileri iddiaları tıbbın bugün geldiği düzeyde, yapabildikleriyle birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Teşhis ve tedavisi mümkün olanların yanında çözülemeyen, tedavisi geliştirilemeyen hastalıkların varlığı ortadadır. Özellikle beyin gibi karmaşık bir yapının bugünkü imkânlarla çözülebileceğini iddia etmek de mümkün görünmemektedir. Diğer yandan tanrılarla mücadeleye girişen insan tasavvuru da batının kültürel kodlarında var olduğu unutulmamalıdır. Kutsaldan uzaklaşmanın insanı daha uygar ve güvenilir kılmadığı da tarihi örnekleriyle görülebilecek bir vakıadır. Ari bir ırkın oluşturulması, öjeni uygulamaları, kafatası ölçüleri vb. birçok uygulama ya da tedbirlerle insanın farklı yöntemlerle dün de daha gelişmişinin olabileceği varsayılmıştı. Bu uygulamalar acı ve gözyaşı ile sonuçlanmıştı.

Birçok sorunun çözümü aslında bilinmiyor mu? Yapma iradesi, çıkarların çatışması, kazanma hırsı gibi çoklu sebepler çözüme giden yoldaki engeller değil mi? Bu sorunlar, yapay zekanın insanlığa tekrar sunmasıyla mı düzeltilecek? Diğer yandan özgün yapılan herşey algoritmayı bozacak ve yanlış sonuçlar çıkmasına kaynaklık edecektir. Burada hayatın kaotikliği de es geçiliyor görünmektedir.

¹¹³ Muhammed Kızılgeçit, “Eşref-i Mahlukat mı Transhuman mı?”, *Diyanet Aylık Dergi* 376 (2022), 40-43, 43.

Geleceğin planlanması programlanması belli bir dereceye kadar mümkün olsa ihtimaller isabet ettirilebilse bile geleceği tamamıyla kuşatmak, onu tamamıyla öngörmek ne derece mümkündür? İlgi çekmesi, kaygılandırması, ümit aşılması bakımından gelecek öngörülerini de tahminlerden bir tahmin olarak okumak daha gerçekçi durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, Abdullah – Gezer, İbrahim. “İslam Hukukuna Göre İnsan Gibi Davranışlarda Bulunan Her Şey İnsan Mıdır?”. *Yapay Zeka Çağında İslam ve Hukuk*. ed. Yıldırım Sipahi. Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Dijital Kitap), 2022, 20-36.
- Akgül, Birol - Ören, İlhan. “Yapay Zeka Temelinde İnsan: Dataizm ve Dini Değer Paradoksu”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2021), 65-79.
- Akkaya, Ümit Harun. “Ölümsüzlük Arzusu ve Dijital Çağda Yeni Açılımlar: “Upload” Televizyon Dizisi Örneği”. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2022), 201-226.
- Alptekin, Bahadır. “Siberpunk Filmlerinin Tür Çözümlemesi: Blade Runner ve Ghost In The Shell Örneği”. *SDÜ İfade* 4/1 (2022), 76-94.
- Ay, Aysel. “Yapay Zeka Haberciliği ve Gazetecilik Tartışmalarına Dair Bir Değerlendirme”. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication* 12/4 (2022), 913-926.
- Ayan, Büşra. “Yeni Bir Veri Kaynağı Olarak Google Trends: Gelecek Yönelimi Endeksi İle İlgili Bir Değerlendirme”. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi* 4/1 (2020), 61-78.
- Aydin, Beşir. “Transhümanizm: İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü”. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi* 7/2 (2022), 127-129.
- Aydoğan, Şeyda – Seraslan, Meral. “John Searle’ün Zihin Felsefesi Işığında Bir Yapay Zeka Örneği Olarak ‘Transcendence’ Filminin İncelenmesi”. 6. *Uluslararası İletişim Günleri Dijital Dönüşüm Sempozyumu*. ed. Nazife Güngör. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Yayınları, 2019, 35-52.
- Bal, Samet Yahya - Sarıkaya, Berat. “Kelami Açından İnsan Fıtratı ve Bilinci Bağlamında Yapay Zeka ve Transhümanizm”. *Mavi Atlas* 10/2 (2022), 404-418.
- Baloğlu, Adnan Bülent. “Teknoloji İle Yüzleşme: Teknolojik Hipnotizmden Teknolojik Nihilizme Sürükleniş”. *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından “Yapay Zeka” Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*. Erişim 10 Mart 2023. <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>
- Baltacı, Ali. “Yapay Zekaya Dayalı Maneviyat Arayışlarının Psikososyal Temelleri”. *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından “Yapay Zeka” Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*. Erişim 10 Mart 2023. <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>
- Bayık, Ferhat. *Yapay Zekaya Uygulamalı Etik Bağlamında Bir Yaklaşım*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.

- Berk, Mustafa Evren. "Bilim Kurgu Filmlerinde Gelecek Öngörülerinin Teknoloji Üretimine Etkisi: Geleceğe Dönüş 2 Filmi". *Electronic Cumhuriyet Journal of Communication* 4/2 (2022), 44-51.
- Berk, Mustafa Evren. "Transhumanizm ve Yapay Zeka Bağlamında "Transcendence 2014" (Evrin) Filminin İncelenmesi". *International Journal of Cultural and Social Studies* 8/2 (2022), 148-166.
- Bilgin, Hikmet. "Yapay Zekanın Mahkeme Kararlarında Kullanımına Uluslararası Bir Bakış ve Robot Hâkimler Hakkında Düşünceler". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/2 (2022), 405-419.
- Bozkurt, Merve. *Büyük Veri ve Yapay Zekanın Küresel Markalar Tarafından Kullanılması: Dataizm Multimedya Çalışması*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Büyükdeniz, Hatice Esra. *Sinemada Yapay Zekanın Temsili ve Gelecek Tahayyülleri*. İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Can, Seyithan. "Transhümanizmin Ölümsüzlük İddiasının Kelâm İlminin Varlık Anlayışı Çerçevesinde Kritiği". *Kader* 20/2 (2022), 605-625.
- Çağır, Ayşe. *Daniel Dennett'in Zihin Felsefesinde Güçlü Yapay Zekanın Olasılığı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Çınar, Sevda Bora. "Dava Yönetimi ve Yapay Zeka Etkileşimi Üzerine Düşünceler". *Legal Hukuk Dergisi* 20/234 (2022), 2089-2130.
- Çiftçi, Süphan Kaan - Demirarslan, Sibel. "Cyberpunk Mekân Oluşumuna Etki Eden Başlıca Üsluplar: Minimalizm, Fütürizm ve Retro-Fütürizm". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 9/4 (2022), 345-364.
- Çoraklı, Başak. "Anadolu Selçuklu Sanatında Ab-ı Hayat Sembolizmi". *Art-e Sanat Dergisi* 13/25 (2020), 189-210.
- Çuhadar, Mustafa. "Makinizm Çağında Dinsellik". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 3/2 (2020), 241-263.
- Dağ, Ahmet. "Dijitalleşme-Yapay Zeka-Transhümanizm Bağlamında Din ve Dindar'a Dair", *Yapay Zeka Transhümanizm ve Din*. ed. Muhammed Kızılgöç vd. 175-185.
- Dağ, Ahmet. "Yeni Teknolojiler Bağlamında Eğitim ve Eşitsizlik". *Eğitim Bilimleri Eleştirel İnceleme Dergisi Özel Sayı* (2022), 73-80.
- Demir, Aysel. "Ölümsüzlük ve Yapay Zeka Bağlamında Trans-hümanizm". *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology* 9/31 (2018), 95-104.
- Denizer, Ahmet Numan. *Fitrî Zeka İle Yapay Zekanın Karşılaştırılması Üzerine Bir Değerlendirme*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Dereli, Caner vd. "Erişime Açık Terörizm Veri Kümeleri Kullanarak Makine Öğrenmesi ve Büyük Veri Mimarileri ile Terörle Mücadeleye Yönelik Tahminleme Yaklaşımları". *Savunma Bilimleri Dergisi* 42 (2022), 119-154.
- Dima-Liza, Stancuta Ramona. Ütopya Distopyaya Karşı – Mükemmel Bir Varoluş İçin Mükemmel Bir Çevre. çev. Damla Sezgi, *Doğu Batı* 20/80 (2017), 254-263.
- Efe, Ahmet - Tunçbilek, Merve. "Yapay Zeka Algoritmaları ile Dönüşen Denetim Araçları Üzerine Bir Değerlendirme". *Denetim Dergisi* 27 (2023), 72-102.

- Efe, Ahmet. "Yapay Zeka Ortamındaki Dijital Kamu Yönetiminin Yol Haritası". *Kaytek Dergisi* 4/1 (2022), 99-130.
- Efil, Şahin. "Düşünce Tarihinde ve Modern Tıpta Ölümsüzlük Arayışı ve Eleştirisi". *Beytulhikme* 6/1 (2016), 265-286.
- Erdem, Serhat - Öcal, Derya. "Geleceği Dün ve Şimdi Belirler: İnsan Merkezli Sanal Gerçeklik Tasarımı". *TRT Akademi* 8/17 (2023), 82-103.
- Ergün, Ragıp. "Batı Düşüncesinde Kaderin Üç Hali: Teo-Biyo-Tekno". *Hafıza Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 1/4 (2022), 23-41.
- Erikli, Süheyla - Salih, Pınar. "Zanaatkarlıktan Yapay Zekaya İşgücünün Değişen Niteliği". *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/26 (2022), 209-223.
- Ersan, Songül. *İslam Hukukunda Kişilik Bağlamında Yapay Zeka Sorunu*. Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Erten, Onur - Göktepeliler, Ömür. "Yapay Zeka, Makine ve Sanat". *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/2 (2022), 145-153.
- Evkuran, Mehmet. "Transhümanizm ve Teolojik Yansımaları". *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından "Yapay Zeka" Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*. Erişim 10 Mart 2023. <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>
- Gezer, İbrahim. *İslam Hukukuna Göre Yapay Zekanın Hukuki Mahiyeti*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Gökbayrak, Hilal - Işıklı, Şevki. "Dijital Din Teorisi: Dijital Din, Geleneksel Dine Karşı". *Yapay Zeka Transhümanizm ve Din*. ed. Muhammed Kızılgeçit vd. 105-145.
- Görgülü, Ülfet. "Teknoloji Geliştiren İnsandan Teknolojinin Geliştirdiği İnsana - Genetik Müdahale ile İnsan Geliştirmeye Etik ve Fıkîhî Bakış-". *Diyanet İlmî Dergi* 58 (2022), 1095-1124.
- Gözen, Hacer vd.. "Bir Klonun Günlüğünden: Posthümanizm, Transhümanizm, Distopya ve 'Beni Asla Bırakma'". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 39/1 (2022), 144-160.
- Işık, Umur vd.. "Yapay Zeka ve Algoritma Ekseninde Gazeteciliğin Geleceği ve Toplum İçin Anlamı". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 10/2 (2022), 1248-1275.
- İyigüngör, Tuğçe. "Doğal Yaşam Formundan Artırılmış Bedene Geçiş: Transhümanizm". *Isophos: Uluslararası Bilişim, Teknoloji ve Felsefe Dergisi* 3/5 (2020), 15-27.
- Kafalı, Hasan. "Amaçları ve Sonuçlarının Belirlenmesi Açısından Bilim ve Yapay Zekanın Değerlendirilmesi". *Yapay Zeka Çağında İslam ve Hukuk*. ed. Yıldırım Sipahi, Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (Dijital Kitap), 2022, 111-117.
- Kapır, Bahadır. *Yapay Zeka Eksenli Gelişen Algoritmik Toplum ve Medya*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.
- Karabağ, Müge. "Ahlaki Değerlerin Kodlanabilmesi Bağlamında Yapay Zeka Etiğine Kuramsal Bir Bakış". *TRT Akademi* 6/13 (2021), 748-767.

- Karaca, Çağlar. "Teknolojinin İlerici Potansiyeli ve Emeğin Dönüşümü". *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi* 5/10 (2022), 394-417.
- Kaya, Muhammed Ali. *Yapay Zekanın Uluslararası İlişkilerde Etkisi ve Algıdaki Varlığı: BM Güvenlik Konseyi Örgütü ve Çok Uluslu Şirketler Örneği*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Kayaalp, Beyza Nur - Örmecioglu, Hilal Tuğba. "High-Tech Mimarlığın Geleceğinin Fütüristik Sinema Üzerinden Araştırılması". *Mimarlık ve Yaşam Dergisi* 7/2 (2022), 773-789.
- Keleş, Hatice. "Tıpta Yapay Zeka Uygulamaları". *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 24/3 (2022), 604-613.
- Kızılgeçit Muhammed – Çinici, Murat. "Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Yapay Sinir Ağları Yöntemiyle Bireylerin Dini Başa Çıkma Düzeylerinin Tahmini". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 54 (2020), 45-65.
- Kızılgeçit Muhammed – Çinici, Murat. "Religiosity Prediction by Gender with Artificial Intelligence in 2020-2025 in Turkey". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 56 (2021), 283-307.
- Kızılgeçit Muhammed – Çinici, Murat. "Yapay Zeka ile Dindarlığın Tahmini". *Yapay Zekâ, Transhümanizm, Posthümanizm ve Din Uluslararası Sempozyum Bildiri Özet ve Tam Metin Kitabı*. ed. Muhammed Kızılgeçit vd. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2021, 99-108.
- Kızılgeçit, Muhammed. "Eşref-i Mahlukat mı Transhuman mı?". *Diyanet Aylık Dergi* 376 (2022), 40-43.
- Koçak, Taşkın. "Sanayi Devrimleri-Teknolojinin Gelişimi Yapay Zeka-İnsansı Robotlar". *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından "Yapay Zeka" Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*. Erişim 10 Mart 2023. <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>
- Kopuz, Muhammet Ali. *Grafik Tasarımın Geleceğinde Yapay Zeka Programları*. Ordu: Ordu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Kortak, İrem Yenicerler. "Yapay Zeka ve Haber İlişisine Kullanıcı Gözünden Bakmak: Sosyal Medyada Robot Haber Spikerlerine Gelen Yorumların İncelenmesi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 32/2 (2022), 699-710.
- Kotil, Zeynep Öğretmen. "Hukukta Yapay Zeka Uygulamaları". Erişim Tarihi 10 Mart 2023. https://www.istanbulbarosu.org.tr/files/komasyonlar/yzcg/hukukta_yapay_ze_ka_uygulamalari.pdf
- Koyuncu, Merve. "Çağdaş Zihin Felsefesinde Yapay Zeka Tartışmalarına Bir Giriş: Taklitçilik Oyunu ve Çince Odası Argümanı". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2022), 75-89.
- Kozacıoğlu, Sıla. *Toplum 5.0 ve Yapay Zeka Bağlamında Gerçekleşen Toplumsal Dönüşümün Sosyolojik Analizi*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

- Küçükali, Rıdvan – Çoşkun, Hüseyin Can. “Eğitimde Dijitalleşme ve Yapay Zekanın Okul Yöneticiliğindeki Yeri”. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama* 4/2 (2021), 124-135.
- Kyzy Soladan, Tolkun Nazarkul. “Halkla İlişkilerde Yapay Zeka Kullanımı Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *The Journal of International Scientific Researches* 7/2 (2022), 191-206, 202; Abdulkadir Özdemir, “Yapay Zeka'nın Grafik Tasarıma ve Tasarımcıya Etkisi”. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2, 628-637.
- Malkoç, Enver Sinan. “Ütopyalardan Gerçeklere, Gerçeklerden Distopyalara”. *Sosyologca* 21 (2021), 145-154.
- Mındız, Emine. “Peculium Kurumunun Yapay Zekaya Sahip Robotların Hukukî Statülerinin Tespitinde Model Olarak Kullanılması”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 71/3 (2022), 937-970.
- Muhtaroğlu, Nazif. “Algoritmik Temelli Yapay Zeka ve Özgür İrade”. *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından “Yapay Zeka” Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*. Erişim 10 Mart 2023. <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>
- Ocak, Hasan. “Yapay Zeka Bağlamında Ahlak Felsefesi”. *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından “Yapay Zeka” Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*. Erişim 10 Mart 2023. <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>
- Özdemir, Muhammed, vd.. “Post-Kolonyal Düşünce Açısından Metaverse, Transhümanizm & Posthümanizm”. *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından “Yapay Zeka” Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*. Erişim 10 Mart 2023. <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>
- Sevim, Seçkin – Sevim, Bilgen Aydın. “İpler Kimin Elinde?: Dijital Çağda İzleyicinin Özgür İradesi Sorunu”. *6. Uluslararası İletişim Günleri Dijital Dönüşüm Sempozyumu*. ed. Nazife Güngör. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Yayınları, 2019, 464-479.
- Sipahi, Yıldırım. “Bir Sempozyumun Ardından: Uluslararası Sempozyum İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Açısından Yapay Zeka”. *Makû İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2022), 140-151.
- Sunal, Seçkin. “Yapay Zeka, Büyük Veri ve Otomasyon: Mevcut Durum, Beklentiler ve Olanaklar”. *Madde Diyalektik ve Toplum* 5/2 (2022), 147-155.
- Takıl, Nazife Burcu vd.. “Farklı Meslek Grubu Adaylarının Yapay Zeka Teknolojisine Yönelik Kaygı Seviyesinin İncelenmesi”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25/48 (2022), 343-353.
- Talan, Tarık – Batdı, Veli. “Eğitimde Endüstri 4.0 ile İlişkili Kavramların Çok-Yüzeyle Rasch Ölçme Modeliyle Analizi”. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences* 8/1 (2022), 31-41.
- Tamer, Halil Yasin. “Dijitopya: Teknoloji, Yönetim ve Emek Bağlamında Ütopyalar ve Distopyalar Üzerine Bir İnceleme”. *Kaytek Dergisi* 4/1 (2022), 13-37.
- Tunç, Gökhan. ““Mutlak Buna Bir Çare Bulacağım”: Transhümanizm Kavramı ve Nâzım Hikmet'te Makineleşme Arzusu”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi* 5/4 (2021), 2704-2719.

- Turan, Tülay vd.. "Yapay Zeka Etiği: Toplum Üzerine Etkisi". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 13/2 (2022), 292-299.
- Turhan, Abdullah. "İnsanın Mükerrerem Kılınışının Mahiyeti ve Modern Meydan Okumalar". *İslam Hukuku Araştırmalarına Zemin Oluşturması Açısından "Yapay Zeka" Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı*. Erişim 10 Mart 2023. <https://ihyaz.mehmetakif.edu.tr/files/abstracts.pdf>
- Uçar, Şahin. *Kültür, Teknoloji ve Sanat Yazıları*. İstanbul: Şule Yayınları, 2012.
- Uyanık, Hale Nur. "Toplumsal Sistem ve Sibernetik İlişkisi: Sosyo-Sibernetiğin Doğuşu". *Medya ve Kültür Kültürel Çalışmalar ve Medya Dergisi* 2/2 (2022), 286-300.
- Ün, Lütfullah. "Kamu Hizmetinde Yeni Konsept: Akıllı Kamu Hizmeti". *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 6/2 (2022), 415-440.
- Yakın, İrem. *Yapay Zeka ve Geleceğin Toplumunu: Bilimkurgu Sineması Üzerinden Bir Yakın Gelecek Tasavvuru*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yalçınkaya, Fatoş. "Türk Dünyası Masallarındaki Kutsal Su Motifi: Abıhayat". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 2021/18 (2021), 62-70.
- Yeşilkaya, Nazan. "Yapay Zekaya Dair Etik Sorunlar". *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 14/3 (2022), 948-963.
- Yetkiner, Beyler - Özdemir, Nurullah. "Sinemada Transhümanizm ve Yapay Zeka". *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology* 13/51 (2022), 262-286.
- Yüksel, Sera Reyhani. "Yapay Zeka, Robotlar ve Hukuk Mesleğinin Geleceğine Etkileri". *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi* 11/26 (2019), 483-498.
- Zengin, Ferhat. "Akıllı Makine Çağı Sinemasına Giriş: Sinema Sanatında Yapay Zeka Teknolojilerinin Kullanımı". *İletişim Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2020), 151-177.
- Zengin, Tuğba. "Eğitim 4.0: Eğitimin Geleceği Tartışmalarının Neresindeyiz?". *Türkiye Eğitim Dergisi* 7/1 (2022), 330-334.
- Zuboff, Shoshana. *Gözetleme Kapitalizmi Çağı: Gücün Yeni Sınırında İnsan Geleceği İçin Savaş*. İstanbul: Okuyan Us Yayınevi, 2021.